

IBDISWe know
books

ADAM PHILLIPS, fost director al secției de Psihoterapie pentru copii a spitalului Charing Cross din Londra, este psihanalist practician și *visiting professor* al Departamentului de limba engleză al Universității din York. Este autorul a numeroase lucrări de psihanaliză și critică literară, între care *Attention Seeking*, *In Writing*, *Unforbidden Pleasures* și *Missing Out*. În plus, este editor coordonator al traducerilor Penguin Modern Classics Freud și membru al The Royal Society of Literature.

IOANA MANOLACHE a studiat muzica la Conservator, apoi antropologia culturală și literatura la Universitatea din București, unde a obținut titlul de doctor în filologie (2015). Din 2022 este membră a Asociației Române a Traducătorilor Literari. Printre autorii traduși până în prezent se numără Michel Foucault, Fabrice Midal și Judson Brewer.

Adam Phillips

Despre voința de schimbare

Traducere din engleză și note de
IOANA MANOLACHE

CURTEA VECHÉ

Cuprins

<i>Prefață</i>	13
Isteria de conversie	21
Schimbările-surpriză.....	59
Conversia politică	99
Chiar dacă nu îți vine să crezi.....	133
<i>Coda</i>	169
<i>Mulțumiri</i>	173

LBRIS

We know
books

Isteria de conversie

|

Ceea ce este încurajator, în cazul oamenilor, sunt mai degrabă încăpățânarea lor înfiorătoare și înrădăcinarea puternică în diferitele lor culturi decât ușurința cu care îi poți converti și îi poți face să fie fericiți și buni.

William Empson, recenzie la cartea lui W.H. Auden,
Another Time, în *Life & Letters Today*, august 1940

Pe 2 octombrie 2012, *The Guardian* a anunțat că British Association for Counselling and Psychotherapy, cel mai mare organism profesional al psihoterapeuților britanici, care numără aproximativ 30 000 de membri, „le-a comunicat acestora că este lipsit de etică să încerce «conversia» persoanelor homosexuale în direcția heterosexualității, oficializând prin asta o politică de schimbare solicitată de multă vreme de către grupurile militante pentru drepturi“. Cu siguranță, dacă era solicitat de multă vreme de grupările pentru drepturi, înseamnă că acest fapt reprezenta de mult timp o problemă; erau terapeuți care credeau atât că persoanele homosexuale trebuie și

LIBRIS

We know
books

pot fi convertite, cât și că se pot converti la heterosexua-
litate; cu alte cuvinte, erau oameni care credeau că hete-
rosexualitatea în sine este ceva la care te poți converti.

Publicația *The Guardian* anunța că BACP le-a
transmis în scris membrilor informarea cu privire la
noile direcții de orientare; în scrisoarea oficială, BACP
susținea că „se opune oricărui tip de tratament de tipul
terapieii «reparatorii» sau de «conversie», care pleacă de
la premisa că homosexualitatea este o tulburare mintală
sau care are la bază ideea conform căreia clientul/paci-
entul ar trebui să își schimbe sexualitatea“. În scrisoare
mai era menționat faptul că Organizația Mondială a
Sănătății consideră, după cum a citat *The Guardian*,
„că astfel de terapii pot afecta grav sănătatea mintală
și fizică a indivizilor“. Asta ne face să presupunem din
nou că invocarea unei autorități mai importante –
Organizația Mondială a Sănătății – s-a făcut din cauza
faptului că problema terapiilor de „conversie“ era des-
tul de veche; pentru că încă mai erau destul de mulți
terapeuți care credeau în continuare că homosexualita-
tea este o tulburare mintală și că cei cu tulburări min-
tale pot fi supuși conversiei. De asemenea, trebuie să
ținem seama de asocierea terapiilor: „reparatorie“ și de
„conversie“, ambele sugerând că ceva s-a deteriorat în
mod radical, că ceva are nevoie de reparații, că indivi-
dul a pornit pe căi greșite și că altcineva știe care este
calea cea bună; ideea de reparare se împletește cu aceea
de păcat originar, iar numitorul lor comun tradițional
este conversia.

În contextul religios, convertirea este considerată repa-
ratorie; deși, după cum vom vedea, acesta este un cuvânt
care prefigurează mai multe tipuri de schimbare*, toate
radicale, dar nu toate reparatorii. Este un concept deose-
bit de flexibil și adaptabil, un cuvânt care poate fi utilizat
(convertit) în numeroase contexte – economic, științific,
psihologic. Clădirile, moneda și formele de energie pot fi
convertite. După cum urmează să vedem, pentru Freud,
în vremurile de început ale psihanalizei, conversia și sexu-
alitatea erau indisolubil legate. Prin urmare, acest capitol
tratează lucrurile la care ne referim atunci când vorbim
despre conversie și de ce simțim ceea ce simțim în raport
cu ea. Sau invers, interogația pe care o presupune capitolul
de față este: cum ne dăm seama, atunci când ne schim-
băm, dacă suntem sau nu convertiți și cum anume influ-
ențează aceasta modul în care ne schimbăm sau suntem
schimbați. Ce fel de schimbare este inevitabilă și ce fel de
schimbare este posibilă într-o viață? Suntem singurele ani-
male pentru care schimbarea radicală poate fi un obiect al
dorinței. Și suntem, prin tradiție, ambivalenți în cea mai
mare măsură în fața obiectului dorințelor noastre.

* În original, autorul folosește cuvântul *conversion* în următoarele
situații: atunci când se referă la convertirea religioasă, la isteria
de conversie, la conversia valutară și la aderarea la o doctrină
politică. Pentru a nu produce confuzii și a nu sărăci, totodată,
textul prin calchierea termenului din limba engleză, vom folosi
termenii adecvați fiecărei situații.

Trebuie să ne întrebăm, aşadar, ce se presupune că este așa-numita orientare sexuală sau cum este, dacă conversia poate constitui tratament pentru o alegere. Şi, desigur – iar asta va fi una dintre temele cărţii de faţă –, cum ne imaginăm, cum ne închipuim procesul conversiei în sensul în care o formă de viaţă se transformă într-o altă formă de viaţă; cum un set de credinţe întemeietoare poate fi înlocuit cu un altul, aparent mai persuasiv, mai convingător sau mai atrăgător – e greu de spus care e cuvântul cel mai potrivit –, admitând pe deplin că oamenii se convertesc în direcţia pe care o preferă. Oamenii se convertesc doar de la şi către lucrurile care sunt, aparent, cele mai importante pentru ei; în acest caz, sexualitatea, însă altcândva ar fi fost vorba despre convingerile lor religioase – aceste lucruri acum difuze şi suprapuse, care înfloresc sau nu din aceeaşi tulpină. Într-adevăr, ideea de conversie ridică unele întrebări fundamentale, legate de ce anume înseamnă ca ceva să se schimbe în altceva, iar cineva să se transforme în altcineva, pornind de la premisa că o persoană trebuie să fie cumva – cumva recognoscibilă, identificabilă, reperabilă – pentru a fi schimbată.

Apoi, conversia este ceva serios; se presupune despre ea că nu este adevărată dacă are un caracter temporar sau pasager, sau este adoptată cu prea mare uşurinţă. Vorbim despre monogami în serie, despre asasini în serie, dar nu vorbim despre convertiţi în serie. Cu toate acestea, conversia, care cândva, până relativ recent, era una dintre cele mai sancţionate social forme de transformare personală, a devenit în sine unul dintre suspjecţii noştri

principali; ne forţează să reflectăm la ce fel de schimbare personală putem să valorizăm şi de ce; care sunt schimbările pe care le considerăm dezirabile şi care sunt criteriile noastre pentru anumite forme de transformare personală pe care le sprijinim şi le aprobăm. (Altfel spus, ce suntem dispuşi să le permitem oamenilor să facă unii altora.) Pe scurt, ce fel de influenţă ne dorim ca oamenii să aibă unii asupra altora. De la Germania lui Hitler şi Rusia lui Stalin până la taberele de reeducare maoiste şi radicalismul islamist, epoca modernă ne-a oferit, se pare, exemple cumplite de dorinţă şi voinţă de a transforma naţiuni întregi, de a face oameni noi. Iar aceste exemple ne-au făcut cât se poate de sceptici nu numai în raport cu posibilitatea unei schimbări radicale, ci şi cu dorinţa de schimbare. Cei care caută convertirea într-un anume sens sunt oare, prin definiţie, cum s-ar zice, slabi sau chiar bolnavi? Ce aduce în plus faptul că îi numim bolnavi, privaţi ori depravaţi? Şi ce fel de deprivare ar fi, pe care ar putea-o alina sau domoli convertirea? Pentru ce fel de frustrări poate fi convertirea o autovindecare? Convertirea la islamism radical, de exemplu, are doar reprezentări negative – fireşte, în alte medii decât cele ale islamiştilor radicali –, dar noi am ajuns să fim tulburaţi atât de religia în sine, cât şi de procesul de convertire. Ne-am simţi oare mai bine dacă aceşti tineri jihadişti, bărbaţi şi femei, s-ar fi convertit lent, pe parcursul celor trei ani de studii islamice la Universitatea Oxford? De ce preferăm schimbarea progresivă, evolutivă, revelaţiei sau revoluţiei?

LIBRIS

We know
books

Depinde, în mod clar, de felul în care se schimbă și sunt schimbați oamenii, precum și de tipul de transformări pe care le promovează fiecare cultură în parte; de asemenea, depinde de tipul de transformări pe care le contestă sau le respinge. De exemplu, cum s-ar putea raporta un student la literatura pe care o studiază, încât să-i pună pe profesori sau pe evaluatorii lui în dificultate? Sau în ce fel ai putea fi convertit de multitudinea de voci și de texte care se și opun interpretării și în același timp și invită la interpretare, și pe care le numim literatură (ai putea fi convertit cu mult mai ușor la psihanaliză)? Putem, așadar, să ne punem întrebarea: dacă, să zicem, nu vrem ca studenții din departamentul de literatură al unei universități să fie convertiți la studiul literaturii, orice ar presupune asta, ce fel de experiențe am vrea să aibă? Dacă, să zicem, un student la literatură ajunge să-și dorească să devină cercetător sau scriitor, în ce sens a fost convertit și în ce sens putem spune că s-a întâmplat altceva? Și cum putem descrie acest altceva? Ce înseamnă să nu fii convertit la ceva, ci să simți că, într-un anume fel, aceea îți este vocația? Până la urmă, pentru unii oameni, studiul literaturii se presupune că ar fi trebuit să fie substitutul unei credințe religioase (așa cum este în cazul majorității terapiilor laice); iar cele două lucruri de care sensibilitatea religioasă este cel mai conștientă sunt: tenația ereziei și posibilitățile convertirii. Acestea sunt, prin urmare, tipurile de întrebări pe care le poate genera o analiză asupra experiențelor convertirii.

În general, liberalii preferă educația în locul convertirii – și consideră deseori că una este antidotul pentru cealaltă –, motiv pentru care preferă/preferăm conversația în locul învățatului mecanic, perspectivele multiple în locul explicației exclusive, dezacordul în locul conformării și, uneori, descrierea în locul explicației. Cred că este în fibra societăților liberale să considere că educația și convertirea sunt diferite, dacă nu cumva chiar opuse una celeilalte; că în culturile liberale, oamenii nu sunt educați în perspectiva convertirii, în ciuda paradoxului ineluctabil că ei înșiși au fost, în mod similar, probabil convertiți la liberalism. În cartea sa *Despre libertate*, Mill prezintă poziția clasică liberală, anume:

Că oamenii nu sunt infailibili, ca adevărurile lor sunt, în cea mai mare parte, doar jumătăți de adevăr, că unitatea de opinii nu este de dorit – în afara cazului în care rezultă din cea mai neîngrădită și mai deplină comparare a opiniilor opuse –, iar diversitatea nu este ceva rău, ci este un bine, până când oamenii vor fi capabili, într-o măsură mult mai mare decât sunt azi, să recunoască toate laturile adevărului, toate acestea sunt principii aplicabile în aceeași măsură felului în care acționează oamenii, ca și opiniile lor. După cum este util să existe opinii diferite câtă vreme oamenii sunt imperfecti, este necesar să existe și experiențe diferite privitoare la modul de a trăi; să se lase libertate deplină de manifestare diferitelor caractere omenești, câtă vreme aceasta nu prejudiciază pe alții; iar virtuțile diferitelor

LBRIS

We know
books

moduri de a trăi trebuie dovedite practic ori de câte ori cineva găseşte potrivit să le încerce.*

Cred că este corect dacă spun că o convertire nu pare a fi ceea ce Mill numeşte experienţă privitoare la modul de a trăi. Şi că cei care caută să îi convertească pe alţii nu se raportează la ei înşişi ca la unii care îi convertesc pe alţii la jumătăţile lor de adevăr (oamenii se convertesc la lucruri despre care consideră că au aura infailibilităţii). Că, mai pe scurt, convertirea tinde să fie un leac pentru scepticism; o limitare a minţii care eliberează mintea. O eliberează, cum s-ar spune, de acel tip de complexitate – de savoarea complicaţiei, a diversităţii, a contradicţiei – despre care Mill credea că defineşte o viaţă liberală adevărată (este de remarcat că el foloseşte rar convertirea în cartea *Despre libertate* şi întotdeauna în contextul laic: de exemplu, spune că „este important ca lucrurilor neobişnuite să li se acorde cât mai mult spaţiu de acţiune, pentru ca în timp să se poată vedea care dintre aceste lucruri sunt potrivite pentru a fi transformate în obiceiuri“**); transformarea lucrurilor neobişnuite în obiceiuri sugerează, cum se întâmplă cel mai adesea, că este vorba despre o conversie, transformare în direcţia unei continuităţi proaspăt descoperite). Sugerează, de asemenea,

* John Stuart Mill, *Despre libertate. Cum ne apărăm de tirania majorităţii*, traducere de Adrian-Paul Iliescu, ediţia a III-a, Humanitas, Bucureşti, 2014, p. 123.

** *Ibidem*, p. 139.

că ceea ce poate fi considerat un etos liberal, o educaţie liberală, nu trece drept experienţă de convertire, nici nu creează condiţiile pentru o experienţă de convertire şi, cu siguranţă, nu este o experienţă de conversie la valorile liberale. De obicei, se consideră de la sine înţeles că, prin însăşi definiţia lui, liberalismul nu este ceva la care oamenii se convertesc. Cu toate acestea, putem, desigur, să ne gândim că noi am fost convertiţi de liberalism să ne arătăm sceptici faţă de experienţele de conversie. Într-adevăr, în numeroase feluri, o educaţie în domeniul ştiinţelor umaniste are scopul să ne înarneze împotriva convertirii ca obiect al dorinţei.

Liberalii cred că libertatea se naşte din excentricitate acceptată, complexitate şi nuanţe; după cum scria Mill, „oameni diferiţi au nevoie şi de condiţii diferite pentru dezvoltarea lor spirituală; şi ei nu se pot bucura de o existenţă sănătoasă în acelaşi climat şi în aceeaşi atmosferă morală, tot aşa cum plantele din specii diferite nu pot creşte în acelaşi climat şi în aceeaşi atmosferă fizică“*. Mill aproape că sugerează ideea că orice consens este unul forţat. Vrea să ne facă să fim suspicioşi cu privire la dorinţa noastră aparent naturală de a avea lucruri în comun, ca şi cum acordul întru toate este, cel mai probabil, complicitate deghizată, iar interesele împărtăşite sunt forme de conformism moştenite. Liberalismul pe care îl promovează Mill ne încurajează să ne întrebăm

* *Ibidem*, pp. 139–140.